

ARTIKEL – REFLECTIES OP GOD IN NEDERLAND 1966-2024

Kwetsbaar kerkzijn

De kerk als ruimte voor Godzoekers

Hans Schaeffer*

Abstract

This article argues that churches should be vulnerable spaces where seekers of God encounter honesty, rest, and formation rather than rigid certainty or endless discussion. Drawing on the report *God in the Netherlands 1966-2024*, it highlights the surprising openness of Generation Z (17-25 year old) to faith and the church. Unlike earlier trends, Gen Z shows stronger interest in religion, often shaped by social media and influencers, though actual participation in practices like prayer and church attendance remains limited. This development challenges small orthodox Protestant churches, such as the Dutch Reformed Churches (NGK), to create hospitable and intergenerational communities. Renewal, however, cannot come from repeating old methods but requires reflexivity – the willingness to question and adapt practices. Young people are not seeking entertainment but depth, tradition, and experiences of the sacred. Sustainable church life thus calls for distinctive leadership that nurtures openness, dialogue, and shared discovery across generations.

Keywords: vulnerability, reflexivity, church renewal, Nederlandse Gereformeerde Kerken, Gen Z, youth work, community, practices

Inleiding

Kerken moeten kwetsbare plekken zijn waar Godzoekers rust en vorming vinden. Niet allereerst een triomfantelijke stelligheid, maar evenmin een oeverloos gepalaver zonder richting. Reflexief, met oog voor de ander (in horizontale, even-menselijke zin) en de Ander (in transcendente zin), enthousiast maar niet schreeuwerig. Zodat

* J.H.F. Schaeffer is hoogleraar Praktische Theologie en directeur onderzoek aan de Theologische Universiteit Utrecht.

de hoop waarvan het Evangelie spreekt in alle eerlijkheid ontdekt en belichaamd kan worden. Dat zou volgens mij één van de implicaties kunnen zijn van het onderzoek *God in Nederland 1966-2024* (Kregting, Van Lieburg en Vermeer 2025) voor de kleine orthodoxe protestantse kerken.

In deze inleidende paragraaf maak ik een paar vooropmerkingen om daarna een van de meest spannende bevindingen uit het onderzoek te benoemen: de toegenomen openheid voor religie onder generatie Z. Daarna zeg ik iets over de relatie met andere generaties binnen het kerkzijn. In twee afsluitende paragrafen trek ik enkele conclusies met betrekking tot leidinggeven en leidinggevend en eenheid binnen de kerk.

Eerst een paar vooropmerkingen. Over de precieze afbakening van wie behoort tot generatie Z (Gen Z) is de literatuur niet eensluidend, maar wel is duidelijk dat het gaat om de generatie die geboren is tussen het einde van het laatste decennium van de twintigste eeuw (1995-2000) en ongeveer 2012-2015. De definitie van Gen Z in het onderzoek is meer afgebakend. De onderzoekers geven aan dat ze hiermee hen bedoelen die geboren zijn tussen 2001 en 2007 (Kregting et al. 2025, 71, 117). Dat komt vermoedelijk omdat men alleen mensen ouder dan 17 jaar heeft meegenomen in dit onderzoek; ook wie tussen 2007 en 2012/2015 geboren is, hoort immers bij Gen Z, alleen zijn zij in dit onderzoek niet vertegenwoordigd. In elk geval moeten we bij observaties uit dit onderzoek aangaande Gen Z denken aan jongeren tussen de 17 en 25 jaar.

Een tweede vooropmerking is de afbakening van welke kerkgroeperingen horen bij 'orthodox-protestants'. In het onderzoek staat dat onder kleine orthodoxe protestantse kerken de leden vallen van 'orthodox gereformeerde kerken' (waartoe de Nederlandse Gereformeerde Kerken met ruim 130.000 leden en de Christelijke Gereformeerde Kerken met ruim 66.000 leden behoren), maar ook de bevindelijk gereformeerde kerken (waartoe de Gereformeerde Gemeenten met 106.000 leden en de Hersteld Hervormde Kerk met 60.000 leden behoren) en allerlei evangelische en pinksterkerken, inclusief de baptisten. Vergeleken met de Protestantse Kerk in Nederland (1,2 miljoen leden) zijn deze kerkgroepen klein en ze worden veelal als orthodox getypeerd (Kregting et al. 2025, 37 voetnoot 58). In deze bijdrage beperk ik mij vooral tot de Nederlandse Gereformeerde Kerken (NGK). Deze orthodox gereformeerde kerkengroep (denominatie) is ontstaan in 2023 door de fusie van de vroegere Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) en de vroegere Nederlands Gereformeerde Kerken – twee denominaties die in de jaren 60 van de vorige eeuw uit elkaar gingen maar elkaar nu weer gevonden hebben.

Ik wil in deze bijdrage aangeven wat mogelijke implicaties zijn voor de NGK en wellicht breder. Dat past ook bij de vierde taak die Rick Osmer aangeeft voor praktische theologie (Osmer 2008). Als praktisch theoloog gaat het mij, naast het beschrijvende en analyserende werk dat gedaan moet worden, en de noodzakelijke normatieve stappen die genomen moeten worden, ook om de laatste en vierde taak die Osmer onderscheidt: de 'strategische' taak. Hierin wordt aangegeven wat er nu gedaan kan of moet worden met het oog op wat in de voorgaande beschrijving, analyse en normering is opgehaald.

Gen Z

Een van de meest spraakmakende bevindingen van het onderzoek gaat over jongeren tussen de 18 en 25 jaar. Deze bevinding hangt samen met de hoofdvraag van het onderzoek, hoe het anno 2024 staat met de binding van de Nederlandse bevolking met de christelijke (institutionele) kerk en welke recente ontwikkelingen zich daarbij hebben voorgedaan (Kregting et al. 2025, 37). Men zoekt daarbij naar ontwikkelingen rond kerklidmaatschap, christelijk geloof en kerkelijke praktijken.

De conclusie is dat met name het geloof buiten de kerken is gedaald. Wie gelovig gebleven is, is nog geloviger geworden, en wie al minder met geloven had is dat nog minder gaan doen. 'Mensen die kerklid zijn, zijn gelovig en niet-gelovigen verlaten de kerk,' aldus Kregting et al. (2025, 43). Nog altijd is de zelfdefinitie als 'gelovig' voor vrijwel 100% van toepassing op de kleine orthodoxe protestantse kerken. Ook de behoefte aan kerkelijke rituelen zoals bidden en bijbellezen binnen deze kerken is hoog. Diverse keren wordt aangegeven dat het 'cohorteffect' belangrijk is voor het gelovig kerklid *blijven*: wie gedurende lange tijd formatief beïnvloed is door 'kerkelijkheid' houdt dat uiteindelijk langer vast (p. 71). Een gelovige opvoeding blijkt 'een zeer belangrijke voorwaarde voor kerkelijke betrokkenheid' (p. 46). En laat nu juist dat binnen deze kerken – in vergelijking met de Protestantse Kerk in Nederland of de Rooms-Katholieke Kerk – nog relatief gunstig uitvallen: deze kerken kennen nogal wat groepen kinderen en jongeren, en er gaan nog vaak hele gezinnen naar de kerk. Tot voor kort kenden deze kerken ook een relatief hoog geboortecijfer (Wijma 2022, 118, 183-87). Het aantal Gen Z'ers is in deze kerken dan ook relatief groter dan in andere kerken.

Interessant is dat 'het aandeel kerkleden onder de jongste generatie Z iets groter is dan onder generatie Y' (Kregting et al. 2025, 71). Ook staat deze generatie positiever tegenover de publieke rol van religie en kerk (p. 117). Een groep jonge mensen die in de kleine orthodoxe protestantse kerken relatief goed vertegenwoordigd is, lijkt dus toenemend positief te staan tegenover geloven en kerkelijke praktijken, wat 'een

breuk [is] met de in veel westerse landen welbekende trend dat iedere generatie weer iets minder religieus is dan de daaraan voorafgaande generatie' (p. 159). Toch maakt één zwaluw nog geen zomer. Het daadwerkelijk deelnemen aan kerkelijke praktijken, zoals kerkgang, bijbellezen of bidden, valt nog wel tegen (p. 160).

In de kerkelijke pers en christelijke dagbladen zijn deze – voor de kleine orthodoxe protestantse kerken positieve – ontwikkelingen niet onopgemerkt gebleven. Recent nog meldde Corina Nagel-Herweijer, godsdienstpedagoog en mede-eigenaar van een expertisecentrum voor kinderen, jongeren en geloof¹ dat de aanmeldingen voor bepaalde vormen van jongerenwerk uit orthodox-christelijke hoek, zoals Alpha Youth, explosief gegroeid zijn, en dat predikanten regelmatig worden benaderd door niet-christelijke jongeren met vragen over hun geloof. Ook hebben bepaalde christelijke influencers op sociale media als TikTok vele honderdduizenden volgers (Nagel-Herweijer 2025).

De boodschap van Nagel-Herweijer en anderen is dat kerken vooral moeten openstaan voor jongeren (vgl. bijv. ook Rozema en Gerrits 2024; Buitenwerf 2025). Daarbij is het gebruik van sociale media niet meer weg te denken. Het bereik van influencers, maar ook van kerken, blijkt belangrijk als hulpmiddel voor jongeren in hun geloof. TikTok is een forum waarop jongeren elkaar stimuleren om deel te nemen aan geloofspraktijken, zo bleek onlangs uit onderzoek van het *Nederlands Dagblad* (Shamoun 2025). Kerken doen er dus goed aan een welkome en gastvrije bedding te bieden aan Gen Z. Zoals Jan Martijn Abrahamse, lector theologie aan de Christelijke Hogeschool Ede (CHE), schrijft (2025): 'Het vraagt om gemeenschappen waar jonge mensen met hun vaak ongeordende levens mogen landen, en waar zij rust, ruimte en richting kunnen vinden.' Alleen is dat soms makkelijker gezegd dan gedaan. Want hoe doe je dat als lokale kerkgemeenschap die gewend is de dingen op een bepaalde manier te doen?

Reflexiviteit

Kerkzijn moet je willen leren. Dat is waar wij als Expertisecentrum Kerkvernieuwing Kerk2030 aan de Theologische Universiteit Utrecht (TUU) in de analyse van praktijken van kerkzijn op stuiten. Kerken die de trage hoe-vragen *niet* kunnen of durven uithouden en naar snelle oplossingen grijpen, komen bedrogen uit. Kerken hebben een vaak diep verankerd beeld dat ze al wel weten wat kerkzijn is en dat ze dat alleen opnieuw, of beter, of met meer enthousiasme, of met nog meer engagement, of met nog meer activiteiten, of met een nog groter aantal activiteiten moeten uitrollen.

Dit resoneert met wat praktisch-theoloog Andrew Root opmerkt over de context van de Verenigde Staten. Daarbij gaat het om heel gewone dorpskerken of stads-gemeenten. Die trachten het tij van de achteruitgang en krimp te keren met ‘innovaties’. Root stelt met behulp van het werk van Charles Taylor dat dit voortkomt uit een onbewuste aanpassing aan het framework van de secularisatie: ‘[e]ffectieve innovatie heeft de crisis in de kerk niet kunnen stoppen, omdat de crisis voortkomt uit dezelfde bron als effectieve innovatie: de seculiere tijd’ (Root en Bertrand 2024, 18; vgl. ook uitgebreider Root 2022a; 2022b).

Het is de vraag of dergelijke *broad-sweeping* analyses recht doen aan unieke lokale kerken. Toch blijkt in de praktijk van ons werk als Kerk2030 hoezeer kerken moeite hebben om stil te staan en in de spiegel te kijken. Een gemeente denkt te weten wat kerkzijn is. Daarop zijn alle processen, afspraken en regelingen gericht. Een scriba of penningmeester, een kerkrentmeester of ouderling, een diaken of wijkwerker – ze zijn gewend de dingen op een bepaalde manier te doen. Zij zijn meestal tussen de 45 en 70 jaar oud. Omdat het doorgaans loyale vrijwilligers zijn stellen zij zich lang niet altijd fundamentele bezinningsvragen. Maar instinctief willen ze het kerkzijn doen op de manier waarop zij het geleerd hebben (vgl. hiervoor Zwijze-Koning en Schaeffer 2025).

Dit alles levert een paradox op. Kerken willen vernieuwen, maar instinctief doen ze dat op de hun bekende manier. De vraag of dat werkelijk recht doet aan *kerk*vernieuwing, blijft daarbij gemakkelijk onderbelicht. Ook het gesprek daarover is lastig te voeren: taal, vaardigheden, tijd en gelegenheid hiervoor zijn nogal eens schaars. Reflexief kerkzijn blijkt ingewikkeld maar wel noodzakelijk.

Samen met alle generaties

Een belangrijke stap op weg hierbij is dat de kerk serieus neemt dat ze bestaat uit verschillende generaties. Dit lijkt een open deur, maar is dat allerm minst. Het blijkt een enorme opgave om werkelijk een kerk ‘van en met alle generaties’ te zijn. Vanuit de CHE en de TUU is een paar jaar geleden een academische werkplaats gestart. De aanleiding hiervoor lag in het vertalen en contextualiseren van het grote Amerikaanse project *Growing Young* van het Fuller Youth Institute dat onderdeel is van Fuller Seminary (Pasadena, California). In het Nederlandse taalgebied is het als *Samen Jong* doorontwikkeld. Zelf schrijven de auteurs van deze Nederlandse versie over deze naamsverandering (Van der Heijden 2022, 9): ‘Daarin zit een accentverschuiving. Waar *Growing Young* de associatie oproept dat de kerk vooral moet verjongen, legt *Samen Jong* nadruk op het kerk-zijn met alle generaties.’

Dat vraagt een cultuurverandering. Willen we Gen Z vasthouden en een voldoende interessante en uitdagende bedding bieden voor hun leven en geloof, dan moeten we ons richten op een unieke kerkcultuur waarin een aantal kernwaarden kenmerkend zijn, zo blijkt (Van der Heijden 2022, 17-21). Deze kernwaarden, die kenmerkend geacht worden voor jongeren, zijn dat namelijk ook voor ouderen, zoals 'een warme gemeenschap zijn' of 'Jezus' boodschap serieus nemen'. Een andere kernwaarde is 'prioriteit geven aan jonge mensen'. Dat gaat om een cultuur, een *way of life* waarin – hoe grijs een gemeente ook is – óók aan jongeren gedacht wordt bij de vormgeving van kerkdiensten, inrichting van het gebouw, opzet van het pastoraat, etc. We moeten het kerkzijn leren zien door de ogen van jongere generaties (Van der Heijden 2022, 29).

Verlangen naar het heilige

Vervolgens blijkt dat als we dat doen, niet allereerst het opleuken of aanpassen van ons kerkzijn aan wat jongeren (zogenaamd) zouden willen op de agenda moet staan – ook niet bij jongeren zelf. Interessant genoeg gaat het niet om een uitleveren van ons kerkzijn aan de waan van de dag. Jongeren zijn er juist op uit om de diepere basis en spirituele traditie van de wortels van het kerkzijn te ontdekken (vgl. ook de bespreking van traditie en de *chain-of-beliefs* in Kregting et al. 2025, 162-64) en ze lijken in zekere zin ook conservatiever te zijn. Persoonlijk heb ik bij dat laatste ook mijn bedenkingen. Wat wil 'conservatief' zeggen, en is dat nu kenmerkend voor christen-zijn vandaag? Juist hier kan het intergenerationeel kerkzijn helpen: de vragen, worstelingen en ervaringen van eerdere generaties voor vrijheid en emancipatie kunnen dan worden gedeeld. Wie weet welke nuancerings daardoor kunnen worden aangebracht in de toenemende polarisering.

Eén denkrichting is daarbij voor de kleinere orthodoxe protestantse kerken volgens mij bijzonder de moeite van het doordenken waard. Deze heeft Jan Martijn Abrahamse onder woorden gebracht met de titel van zijn essay *Verlangen naar het heilige. Herontdekken wat we verloren hebben* (Abrahamse 2024). De secularisatie heeft veel heiligheid uit de wereld verdreven. Maar de secularisatiethese, die stelt dat daarmee religie en geloof vanzelf zouden verdwijnen, wordt door de stellers van het onderhavige onderzoek omschreven als een 'mythe' (Kregting et al. 2025, 28-30). Daarbij sluit Abrahamse zich aan. Er zijn wel degelijk plekken waarin tegengeluiden te horen zijn. Waar mensen wel degelijk heiligheid ervaren en zien. Daarbij zijn de kerken belangrijk. In de woorden van socioloog Hartmut Rosa (in Abrahamse 2024, 121): 'Mijn stelling van vandaag is dat juist de kerken beschikken over een verhaal, over een cognitief reservoir, over rituelen en praktijken, over ruimtes waar een luisterend hart kan worden geoefend en misschien ervaren.' Daarbij gaat het niet over een soort 'her-betovering'

van het alledaagse, maar het ‘met een andere blik kijken naar’ het alledaagse. Dan ontwaren we iets van Gods heiligende tegenwoordigheid – die een gewaarwording met zich meebrengt. Deze ervaring is de ‘vreze des Heren’ of het Engelse woord *awe*. Ervaring van een zeker verband, een orde – te midden van chaos, moeite en lijden. Deze ervaringen helpen ons om deze aarde bewoonbaar en leefbaar te maken.

Tot slot

Ik kan er niet omheen af te sluiten met een nadruk op leiderschap. Duurzaam kerkzijn vraagt om een eigensoortige mate van leiderschap (Schaeffer 2019a). Eén waarbij de kerk, samen met alle generaties, de uitdaging aangaat om te ontdekken wat kerkzijn eigenlijk zou kunnen en moeten betekenen. Die reflectie is moeilijk maar uitdagend en vergt praktijken en veilige ruimtes. Kerken en theologische opleidingen die voor die kerkelijke praktijk opleiden, kunnen alleen tot hun schade deze dimensie uit het oog verliezen (vgl. bijv. Barentsen en Blok 2024; Schaeffer 2019b).

Noten

1 Kiemplaats, zie <https://kiemplaats.nl/>.

Literatuur

- Abrahamse, Jan Martijn. 2024. *Verlangen naar het heilige: herontdekken wat we verloren hebben*. KokBoekencentrum.
- Abrahamse, Jan Martijn. 2025. “Staan kerken nog voldoende open voor bekeerlingen, nu die zich ook al op TikTok melden?” *Nederlands Dagblad*, 2 januari. <https://www.nd.nl/ opinie/ opinie/1252456/ staan-kerken-nog-voldoende-open-voor-bekeerlingen-nu-die-zich>.
- Barentsen, Jack, en Oeds Blok. 2024. *Wakker in Gods wereld. Kerk-zijn in de 21e eeuw*. Buijten & Schipperheijn Motief.
- Buitenwerf, Rieuwerd. 2025. “Laten we helpen, als de twintigers van nu antwoorden op grote levensvragen zoeken.” *Nederlands Dagblad*, 12 mei. <https://www.nd.nl/ opinie/ opinie/1268130/ laten-we-helpen-als-de-twintigers-van-nu-antwoorden-op-grote->.
- Kregting, Joris, Fred van Lieburg en Paul Vermeer. 2025. *God in Nederland 1966-2024*. HDC Centre for Religious History, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Nagel-Herweijer, Corina. 2025. “Blanco, open en nieuwsgierig is Gen Z op zoek naar God. Wat kun jij voor hen betekenen?” *Nederlands Dagblad*, 16 juli. <https://www.nd.nl/ opinie/ opinie/1276271/ blanco-open-en-nieuwsgierig-is-gen-z-op-zoek-naar-god-wat-kun>.
- Osmer, Richard. 2008. *Practical Theology. An Introduction*. Eerdmans.
- Root, Andrew. 2022a. *Churches and the Crisis of Decline: A Hopeful, Practical Ecclesiology for a Secular Age*. Baker Academic.
- Root, Andrew. 2022b. *The Church after Innovation: Questioning Our Obsession with Work, Creativity, and Entrepreneurship*. Baker Academic.
- Root, Andrew, en Blair D. Bertrand. 2024. *Wachten op God. Vanuit geloof en geduld bouwen aan je gemeente*. KokBoekencentrum.

- Rozema, Hilbrand, en Sanne Gerrits. 2024. "Deze jongeren vinden houvast in de Orthodoxe Kerk. 'Zodra ik de kerk in stap, voel ik me lichter'." *Nederlands Dagblad*, 5 december. <https://www.nd.nl/geloof/geloof/1249148/deze-drie-jongeren-vinden-houvast-in-de-orthodoxe-kerk-zodra->.
- Schaeffer, Hans. 2019a. "Duurzame en solidaire gemeenschap. Ideaal of fictie voor de kerk in de 21e eeuw?" In *Geest of recht? Kerkrecht tussen ideaal en werkelijkheid*, geredigeerd door Leon van den Broeke en Hans Schaeffer. Summum Academic.
- Schaeffer, Hans. 2019b. *Kerk om te vieren. Praktisch-theologische reflecties op kerkzijn*. Summum Academic.
- Shamoun, Souad. 2025. "Hoe TikTok het geloof van jongeren beïnvloedt: 'Het motiveert me om vaker naar de kerk te gaan'." *Nederlands Dagblad*, 19 juni. <https://www.nd.nl/geloof/geloof/1272709/hoe-tiktok-het-geloof-van-jongeren-beïnvloedt-het-motiveert-m>.<https://www.nd.nl/geloof/geloof/1272709/hoe-tiktok-het-geloof-van-jongeren-beïnvloedt-het-motiveert-m>
- Van der Heijden, Sabine. 2022. *Samen jong. Kernwaarden van een kerk met alle generaties*. KokBoeken-centrum.
- Wijma, Merijn. 2022. *A Great Multitude One Can Count: A Statistical Study on the Spatio-Temporal Development of the Reformed Denominations in the Netherlands between 1892 and 2015*. Buijten & Schipperheijn Motief.
- Zwijze-Koning, Karen, en Hans Schaeffer. 2025. "Verhalen van God. Hoopvolle kerkvernieuwing in de praktijk." *Inspirare. Tijdschrift voor evangelische en charismatische theologie* 8 (2): 28-38.